Ketabton.com

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي ليکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نيک نيتي ده. د هغه رويه (*Approach*) صحيح او د تحقيق هدف او مقصد يې مثبت دے. وکيل شاه په تحقيق کښې د نيمګړتيا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظريه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زير تحقيق نکتې، نظرتې، او مسئلې په سلسله کې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زيات د خپل هر تحقيقي ليک په ختمېدو په دغې موضوع د مزيد لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونبلے شم چې مياں وکيل شاه فقيرخېل د روان وخت د خپلو همخولو په ډله کښې د تحقيق د شعبې يو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقيق په رڼا کښې د خپل نوعيت يو معلوماتي کتاب دے

پروفيسر ډاکټر محمد همايون هما

هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخې: دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پیښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د لیکونکي دي

د کتاب نوم ——— د تحقیق په رڼا کښې

لیکونکے ——— میاں وکیل شاه فقیرخېل

د چاپ کال ——— ۲۰۰۲ء

کتابت ——— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ———

بیه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ——— سید طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

د خپل مور پلار په نوم
په ګور يې نور شه
د چا په دُعا ګانو چې زهٔ دَ
دنيا په شتون يم

ميان وکيل شاه فقيرخيل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیک	مخ
۱ -	د تحقیق په برخه کښې - یو عمومي تاثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي اثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې ړومبے منظوم طبيّ لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ (جمال خان رح) د شاعر په حېث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۹۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقيق په رڼا کښې

يو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وايم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقيق دا د ادب يو کوکېځنه شعبه او يوه ډېره ګرانه لار ګډه ده په دې کږ کېځنه لار د تنګ د پاره ډېره لويه سينه او زړه چاودون غواړي کله ناکله يو محقق په مودو مودو د يوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د يو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو يو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد د يوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارۍ او ستوانځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځايه نه وړو مېخ کار اخستې وي په بېرته هم په هغه ځاے ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقيق دې ګران کار ته هم هغه بنيادم زړه نيوے شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تيار وي د تحقيق د لارې ختنو ته زړه نه بايلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقيق په لاره هر تيارۀ ګټ ته ښه په دوڼې تندې وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقيق فن کښې دا حقيقت په ګوته کړے دے چې د تحقيق د کار د کوان والي سر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دا بېخي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله ګټور ثابتېدی
شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقيق اوانه په کوټلي دليلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د خپلې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې نکتې
رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چېرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقيق سره همېشه نوې مسئلې
راپيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يو نوي را بلي کار ورکوي
ډېره اهم تکنيکي کار که چېرې د تحقيقي رسمياتو د پوښ کوونو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنګ نور او محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د غه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پښتنې او د لاس امداد
نه بغېر په يو اځې سر او ښه په نېک نيتې د مقدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورک قلمي نسخې
يې مدون کړې او د پښتو د ادبي تاريخ کې تيارهٔ کوټونه يې رڼا
کړي دي خو کم او زيات د غه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق
د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سسمياتو په کتنه ډېره په
کرانه پوره خېژي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره
سمون نهٔ خوري او په دغې لحاظ زموږ د پاره پرې کږه تېرل
لوکوټي کرانه پرېوزي -

زموږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق کې
مثالونه بيا مونده شي - زهٔ دلته د دغې مثالونو د يو په يو
ذکر په ځاې د دغې په عقله د مجموعي تأثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځينې خود وړاندې نه د يوې
ټاکلي شوې مفروضې په بنياد په هره طريقه ښهٔ په منطق به
بندې د پرځوانې نظرې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا دويه
د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد کنبلے کېږي ځکه چې تحقيق
د نيتونو تيرې نهٔ مني - د تحقيق په لاره د ډېرو نظريو رد
څهٔ شی هم ممنوعه نهٔ ده، خو ددې رد د پاره نېک نيتي بنيادي
غوښتنه ده - د غه ترديدي نکتې کهٔ چرې د تحقيقي سفر
په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د
يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد کوځي نو د څهٔ مصلحت
کوشش له څخه د هغې نه ډېره د بنيادي اصولونه خلاف ښکاري ده -
په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړوي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - کله چې د انصاف په نظر اوکتے
شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجولې شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځائے
ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره
څو اصول منضبط کړي شوي دي هغه دومره کلک نه دي او دا
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یو لویه
برخه یې را غونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار
ورکوي نو کله چې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم دغه بنیاد اوګرځولې شي نو د تحقیق پرې معیاري
کیږي هم او مستند کیدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي
ادب کښې یکا د دا وسے روایتونه نه سند لري او نه تسلسل
او د دغې رویې زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د ډیرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې
لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د و ختیو اهم ضرورت دے-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د
سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو
په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره
په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دی او د دغې اهم کار
د پاره، داسې زلمو ضرورت دی چې هغوی په پوره پوهنیزه جذبه
تحقیق د خپل ژوند مشن اوګڼي او د پښتو د فخر وړ قامي
تاریخ، د پښتو شتمن کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک
آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي
شوي اصولو په کچه د پوره کېدو په بنیاد هر ځای او هر چا ته
قبول وي او د هغې په نتیجه کښې په دوی هیڅ چا ته د شک و شبهې
ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د دغه رنګ زلمو
څخه یو کېدی شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې ویلي دي چې
تحقیق د پاره، د زړه زور" بنیادي شرط دی نو وکیل شاه
لخېږه زلمی دی د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي
چې د زړه زور یې هم ښه زیات دی او هغه د غه توانایي د
تحقیق نوي ډېر سترې کارته په کومه پوهنیزه جذبه وقف
کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموري سبب
اوګرځي او دې سره سره به یې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري
تحقیقي ادب هم شتمن کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې
د خپل کول د نورو لیکوالو نه پښتان یې په یو وخت کښې د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیر لږ او بیړه وړ نه دي لیکل شوي او په یوه خوله د تحقیق، تنقید شاعرۍ، افسانې او ډرامې په څېر ټوله کښې یو کې نه وې مېلکه د خپل طبعي رجحان له مخې صرف د تحقیق میدان خوښ کړی دی او د خپل ادبي ژوند د ابتدا نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جاري ساتلي دي د خپل دغې ذهني استقامت په وجه یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمد الله فقیرخېل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ هـ نه تر ۱۲۹۴ هـ پورې منځته راغلی کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو پوره د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه د غه مقدمه که یو پله د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورځوي چې د پښتونخوا د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري –

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني پورجلونو ته رسیدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره ډېر شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دره پوره کار ممکن شوی نه دی. د علم و فن د دغې خورو ورو دا ټولو له مخې تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دی یو هم خلق یو دوه علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته د لاندې وتو په ځای دکار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

څپې هلې ځلې جاري ساتي. میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوه دے نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د خټکو په قامولیه کښې د خېل جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳ه - ۱۱۱۶ه) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میاں ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او بر سېرنې خصوصي، ذېلې څانګه (SUB BRANCH) خو ښه کړې ده. د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش وړومبۍ نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغۀ یو داسې څېړنه ده چې د هغې په اسویکونو کښې شپږ مضمونونه د سعید خټک یو شعر، صدیق څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتو کښې بهیج منظوم طبي لغت هم د هغۀ د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري. میاں وکیل شاه په دې حقله زۀ ډېر خوش بخته کنم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولیه په یوه لېونۍ جذبه د خپل قام د پیا ورو مشرانو د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي.

ښکاره داده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړه ډېره د ایا فدې د لوستونکو مخې ته راغلې وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو راکړې وه څو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څه نور هنګامي کارونه هم راپېښ ا کېدهٔ نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې د دنه تحقیقي هڅه زما ډېک ارښتو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوځ روح حساس طبیعت باوجود — تر ډېره اوږدې مودې پورې سا راښکله او په یو برخوردارانه احترام یې په رغم زما یک ته انتظار اوکړو — سره د ډېره هسیارتیا زهٔ نهٔ شم ویلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره اوږد او په خوارۍ لیکلې علمي او تحقیقي کاوش د پېښ ندکښې او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څهٔ حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره ویلې شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړهٔ ستړي مزل یو بې پلوه منشه ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته راکړې شوې ده په دې کښې تردې وخته لس تحقیقي لیکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو لیکونونه پرته نکه چې وړاندې ذکراوشو شپږ مضمونونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقیرخېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د پېلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کار شونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د ډیکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله بنه په داډ ویلی شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې دپاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر شوا ځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په داډ خپله تحقیقي مفروضه بنه په ټکو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته ورسوي چې د هغې په مثلوکښې تر هغې هېڅ څه یاک نه ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ټکو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې را غونډ کړي شوي کم او زیات تول ډیکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر او سه هېڅ څه یک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوموړي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق ټوک دے ابراهیم ټوک دے او په پښتو کښې یو میې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼاکښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه د کوشش وې چې هغه د خپل تحقیق دپاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانې ادب تیاره کټونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوندنه دي وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې د اکوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوي پښتکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ګمنوزړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼاکښې کتلي دي -

دکریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اوانه د ےچې د کریم داد ابن انون د روزن دوا صلتا تحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومېدې د چاپه حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څهٔ مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي . زمونږ زلمي محقق د ذکرشوي الفناڼې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپلي شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيرونه په تړابهر کوولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړې دے .

"د سعيد خټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه کښې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کار انو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نيغ په نيغه په رد کولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک د دې شعر

— خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې د دې ورونې تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د وروڼو ذکر دے .

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دا دے چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېگ ، شمشېر خان او مير باز خان ياد کړي شوي دي . د ميان جميل بېگ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو وروڼو د ادبي حېثيت په حقله څه دستاويزي ثبوت مونږ ته نه دے راغلے خو زمونږ د زلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې
په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته
خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشیر خان او میر باز خان د
شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني ځکه د تحقیق کارانو د پاره
د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت
دوه جدا جدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق دد غې دوارو پخوانو
نوم وړکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک خپل
کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو دد غې دوارو شاعرانو
د ژوند حالات او زمانه، د دوختونو په تیرو کښې ورک پاتې شوي
دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې
دیو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو
هم د څه کوتلي تحقیق په رڼا کښې دد غې شاعرانو د ځائے
ځائېنې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي
وئیلي وکیل شاه وروښے محقق دے چې د پر په شواهدو او
د خپل قام دد غې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي
څخه د هغوي د کلام دداخلي شهادتونو په مدد که هغه ورته
هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه
وائي یوه کوتلې رائے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په
بنیاد يې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حجت
محمد میاں جمیل بیگ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو رومبے منظوم طبني لُغت د سرخط لاندې یک کښې دا انکشاف شوے دے چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې وړومبے منظوم طبني لُغت دے او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړے دے ځوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخېل زوځے دے -

نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ایک خېل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ه تا ۱۳۱۱ه) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اوډیگرام نومې کلي او سید و نکے وُ د ژوند او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دے، په څېل دې یک کښې میاں وکیل شاه دا انکشاف کړے دے چې میاں محمد سعید ایک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دے چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د لټون د جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې دا غلي چې د کومو یکونو ذکر او شو په دغې هر یو کښې د ځه نوې خبرې کوشش شوے دے او ځه داسې نظریه مسئله او نکته راوړاندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دے - په کتاب کښې ځنې داسې یکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه یکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي یک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دي . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا لیک نور هم وقیع شوے وُ -

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ناټې مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې را ټولې کړے شوي دي ددې لیک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو ځنې ښځېله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي - په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي -

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازلیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي ، د میاں جمیل بېګ په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوټه پیاوړي شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي -

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدرونو د کوشش کوؤم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه ، د شاعرانه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

او د ډېر نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پیاسته داره وي ځکه چې دا سې د ژبې نه معنویت او صنعت ګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران وا لے پیدا کوي او اهداف ئې ګډوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کوولو په ځاے تحقیق ته پاملرنه شوې وي په تحقیق کښې د هغې تیقن بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقینۍ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرې نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یو ه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کښې هر څو یو زړه ستړے او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځانته یو ګرانه مسئله ده او د دغې چل د دا لاندې کوولو د پاره یو ه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر خېل د لیے دے، د تحقیق کړکیچنه لار هغه ځانته په خپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون نیل تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او دده د پاره چې هغه کوم یک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نور هم صفا او ساده شي. زمونږ ددې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په تکرار او د یو ټکي د متن او د فاتو په پر له پسې را اوستو د کوشش کوي چې د ځیل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته پرې پسې، کله ناکله د هغه د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن ته ورځي. د تحقیق په دنیا کښې د را غلي یکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، ځیله نظریه او نکته بنه په اعتماد وړاندې کوي خو د ځیلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د ځیل هر تحقیقي یک په ختمیدو په د نې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زړه بنه په داد و ښکلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخیل د دوران و خت د ځیلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د ځیل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه میانه شیخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه
او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوے لوے عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نوکښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونوکښې دویم دور دے چې په یو لسمه او دو لسمه صدی هجري پورې باندې محیط دے په دغه دویم دورکښې مونږ د دوؤ ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوّف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښود او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او د دې کتاب په زد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام او موندلو او په دغه دورکښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت ـ طریقت ـ معرفت ـ قربت ـ وصلت ـ وحدت ـ سکونت لاربښود نه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوئ علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ھ کښې زیږیدلے وُو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ھ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو د دهٔ ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې "الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفٰی محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو دې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني ـ مرزا انصاري ـ علی محمد مخلص ـ دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي ـ

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده یې د مخزن سره یوځائے کړې ده ـ د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه" په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي ـ

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بيت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو د غه ډول اسرارو ته توجه زيات په ځينو مذهبي او عرفاني لاروکښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه موږ دلته د کريمداد د الفنامه د بيلو بيلو حروفو د يو يو شعر نمونه ورکوو. لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دوارو معنیٰ هيمه
ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوئ شه
ت توحيد دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د نوره
ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غير ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام ليکلے شوے دے د کريمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې د ربو کسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبد الله رح قصوري "کلمات الوافيات" ده دويمه د حاجي بهادر کوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده او دريمه شرح د عثمان ده د دې دريمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د "خپل کتاب" د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې يې ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ه ق مې د
الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه روستو ئې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پېټې پورې راغلې ده
او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نهٔ لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم راغلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باورې پرې نهٔ یم -

روبیا ورپسې ددې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هېواد مل صیب لیکي -
موږ ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې د غه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې راغلي دي -

" الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے
خو باورې پرې نهٔ یم -

روبیا ئې ددې عثمان باره کښې د څېړ بل یو کتاب چې ذکو ئې مخکښې
راغلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاونه "
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تبوسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۶ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام يو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې را غلي دي "الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحليم زوی دے او د عبدالحليم
په زامنو کښې بيا دوه تنه ياد شوي چې يو عمران او بل عثمان
دا څو وود الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان ليکلي متعلق دگران زلمي
هېوادمل صېب ليکنه او تحقيق - د محترم هېوادمل صېب ددې ليک او
تحقيق په مرسته کښې او په دنيا کښې غواړم چې څه ليکل د کرم
او کېدے شي چې زما د غه ليکلو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا ليکل به هم ددغې شرح چې په دنيا کښې وي کومه شرح چې په رياست
تونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صېب ليدلې کتلې ده دا به د گران هېوادمل صېب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او گرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په رياست تونک کښې ليدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سيمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د يو تفصيلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صېب وائي چې د تونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې يو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب دغه پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسوا وداپه ښهٔ ډاډ سره ونېلې شو چې ددې شرح شارح عثمان دے او د ګوان سر محقق هېواد مل صیب هغه شک په یقین کښې بدلوي چې واقعي عثمان ددې شرح شارح دے ددې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس پرو ښے او ویکلو په کوم کښې چې دوي یعنی حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څهٔ اسباب دي چې دا شرح او ویکلې شوه دوي ییکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز باخون حاجی البدعت و یقیم السنت عارف بالله درویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه و ازین باعلم ربانی شهبازان مکان نیے محقیق اخون کریمداد علیه الرحمته رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف مابر زبان افغانی بیان کرده وآن معني هما حقائق ومعارف الاہی بودند وآن حقائق ومعارف الہی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد کہ معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برائے آنکه آن انسان واصل حق مارا بحق وصل کند وآن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائي تحت قبائي لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست هر کسے که این شرح رسید و این شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه در ان شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شوې چې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې "الٰهي تو
حافظي محفوظ ~~کن~~ عثمان" کوم الفاظ ليکلي او ګومان هم داد مل صيب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي اوس نو د مېس ه
واضحه شوه چې نهٔ يوائې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکې
شوي د مقدمې اقتباس نه خو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح ليکلې - سکه چې مخکښې وئيلي شوي دي چې د کويټه اد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافيات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اېښود دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح "واصلة الحق" باميدانکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب و عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

ددې اقتباس نه معلومه شوه چې ددې شرح نوم "واصلة الحق"
دے ددې نه پس په دې مقدمه کښې ددې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بخود وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده درحق ....

ددې شرح سبب د لیکلو داد ے چې په دې د خدا ئے پاک پېژندنه او د حق د نیا وه او د اهر څهٔ د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندلو او غوښتونکو موضانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح او رسي او نورو خلقو ته ډهم د فائده او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده ځو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېواد مل صيب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته ناوړم چې هغه دا رمشګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیے شود و بدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځانځ په ځائ هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نورے معلومات مونږ ته تر لاسه کیږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي نمو ترکومه چې ما دا او کتلو نو نورې په کښې د شرح متعلق د عثمان خیل خیالات لیک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کیږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه پس لیکي -

ای طالبه الف یو کوره له فیمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس ازاں وجود وذات و تمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پائ هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هیواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر ئې په دې مضمون کښې راغلے لیکلي نو د لته د غه آخریني اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمیږو د لوئ خدائ شکر ادا کړي -

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علیٰ نبی محمد سید العالمین صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالیٰ الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دین غیر حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد ومعلوم الله تعالیٰ و معدور الله تعالیٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

(۱) اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل
صیب کوم اقتباس د تیونکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو
کښې څهٔ لږ ډیر فرق دے لکه په هغې کښې تو "حافظ محفوظ کن عثمان
ترا ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د تو ترا" په
ځاے عشی را ازدیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے -
د غه شان د کتاب "لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب با ختتام رسید لیکلے شوے چې یاشت
او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نهٔ دے لیکلے -

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو د اعبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزله آب حیات اند کوشش
دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمایند -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هر که عبادت خدائ عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمی هېواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب " په هند کښې دَ پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتښې او دا شرح د ارواښاد قاضی محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کړی ئې دا رنګه صلاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د د غه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

ددې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے نوکهٔ موږ دې اضافی عبارت ته غور اوکړو نو موږ څهٔ ناڅهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پدې په دې یوه نیمه کوښه سوچ اوکړو نو څکه چې وائي -

> پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادریه بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن .....

نو داسې معلومیږي چې عثمان هم د سلسله قادریه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درویزه هم د تصوف په څلورو طریقو کښې د سلسله قادریه سره تعلق لري څکه چې. اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درویزه په بیان کښې لیکي

> اخوند درویزه د پیر بابا علیه الرحمة د ښېر نه لاس نیوه کړي ده چې بیا روستو هغه يې خپل خلیفه او ماذون کړو په څلورو طریقو یعني قادریه - سهروردیه - چشتیه او کبرویه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طریقه شطاریه کښې هم خلیفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس اود عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومیږي چې عثمان د اخوند درویزه بابا د طریقه قادریه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خیال د دې تعلق ساتلو وجه د نیکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نیکهٔ کومه اد د الف نامې شرح لیکي او زما د تحقیق یادې په دوسره د ګران محترم زلمي هیواد مل صیب هغه شک چې عثمان بن عبد الحلیم بن عبدالله اخوند درویزه په اولاد کښې دے په یقین کښې بدلیږي اود قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمران خان ټونکي د غه خبره رد کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس د دې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوندکوېداد په محقق سره يادکړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله" الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهۍ ليکلې د پانو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ټبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شېږ و اضافي پانو کښې يک دي - د دې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق کړان زلمي هېوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلي او لا تر اوسه په دې نېمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصّل مقدمه لري د دې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و ښکاره شوه چې عثمان د دې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د کړان هېوادمل صيب دورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحيح ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان د دې شرح نوم "واصلة الحق" ايښودے دے د غه شان دکوېداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" او د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نوم نوم شرح معلومې شوې دا وو د دې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړوچې د محققینو دپاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان و اصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۵ هـ ش -

۳- هېواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ ء

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ ء

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دالاشاعت با جوړ ملاکنډ ایجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته ځند ورکونکو کښې ډېره لویه برخه ده اوپه دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران. لیکوال. ادیبان. عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا ؒ مونږلے او ورپسې اشرف خان هجري. عبدالقادرخان، سکندرخان خټک . صدرخان خټک . ګوهرخان خټک وغېره او د غه شان د خوشحال د ونه روېرونه لکه فقیرجمیل بېګ ؒ. د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغېره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نزدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے. چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے. او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځانله یو تفصیلي بحث غواړي که لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ. د سعید بابا حالات په تیاره کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم د دهٔ د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيشته نو هرڅا د قياس په تله تللي او چې چا هم څهٔ ليکلي بې هغه سند ګڼلې شوې . حالانکه تحقيق ډېرې پکار دي چې د دغه لوئ شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي کهٔ نور هم څهٔ معلومات نهٔ وي نو پکار ده چې د دهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقيق) اوشي چې څوک دے . کښې د دغه شان به ئې څوک د افضل خان خټک زوې يا دهٔ او څوک ئې د چا بل چا څکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زر به ئې د هغه زوې کړي ولې ډېرې سرخوږ کړي چې لا ديوان به ئې ګوري د بېل بېل شعر جائزه به ئې اخلي د تحقيق په تله به ئې تلي نو داسې بنهٔ نهٔ ده چې چا لوې شاعر يا لوئے خاندان پورې او تړي لکه چې کاظم خان شېدا پادري هيوز و ښيلي چې د افضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لويه شمېره کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر ئې د افضل خان زوئے تړې جوړ کړې . سعيد خټک سره هم د غه لويه اوشوه د افضل خان زوې ئې کړو. ددې ټولو په ديوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چاپېرچل حالاتو سطابق ئې په قياس سره ثابت کړي.

د سعيد بابا په ديوان کښې يو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان کهٔ اطلس د اشعارو ودلي دي
د ديو دريو رو نو ټوکي هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شړی د ګنډلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد شمیر ۱۹۶۷ ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به دا د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید ختک د سرخط لاندې ځ سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعی کښې د خوشحال خان ختک د شاعرئ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همیش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبد القادر خان ختک او سکندر خان ختک وي اګر چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وُو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې وړاندې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر روندګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب او س او س د اپریل مئی ۱۹۹۷ ء
کنه ۴-۵ میاشتنئ مجلّه "پښتو" چې د پښتو اکېډمی پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نه خوریږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قامولي" سرخط لاندې د خپل تحقیق نچوړ داسې بیانوي

> اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو د دې شعرنه پوره معلومیږي چې علي خان د سعیدخان رورد ے په قام ختټک او د افضل خان زوئے دے۔ سعید خان په یو رباعۍ کښې وائي۔
>
> خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
> ددې دریو رونړو توکي هم ښکلي دي
>
> د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې دروڼه سعید خان۔ علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري۔

داخو وو د دغه شعر باره کښې د صدیق الله ریښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې د دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړې او کېدے شي چې نور هم پرې چاڅۀ لیکل، تحقیق کړے وي او زما د نظر ورانديې نۀ وي خو ترکومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نو که د دغې ته په غور وکتے شي نو د دغه دواړو پوهانو د تحقیق له رویه د دغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوې لکه همیش خلیل صیب د خوشحال بابا د امن اشرف خان هجري۔ عبدالقادر خان ختک، سکندرخان ختک یاد کړي او ریښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان د امن علي خان۔ سعید خان۔ کاظم خان یاد کړي د لته کښې دواړه پوهان د یو بل رد

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کوي - خو خبره دا خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې را وباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوی کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې نو کهٔ زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا دنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځان ژوند یا د هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا کهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړې وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصاص لیکلي لکه خوشحال بابا وائي -

- چې د پلار د مرګ مې تېرشو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مره د ماسور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د
چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده "چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن" ورپسې ترې مصرعه کښې د خپلې مور د
مرون نښته ليکي او دغه شان نور مثالونه هم د پښتنه ژما د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هرکله هم چا څه داسې شعر
ليکلے چې د هغې نه ديو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګنده يږي
نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے ترلے شعر
ليکي څکه چې د مخکښې روستنئے تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوو او رابه يي به يکو د دې شعر
له لکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو.
ګران هېښ خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان سکندر خان اخستے او دغه شان محترم رښتين
صيب علي خان - سعيد خان کاظم خان مراد اخستے. حالانکه که
په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه
ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه
ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه يا خبره شته او
نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بيله ليکلې شوې رباعي ده. په دې شعر

خان که اطلس داشعار و او دلي دي
د ديو د ديو رو نيو تو کي هم بنکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور او کړې شي نو دې شعر پوښتنې مصرعه باندې ټول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دې او شاعر د هغوی د اشعارو صفت کوي او اکثرو د دغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړې - او دا لفظ ئې د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړې نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دې او موږ ټول ئې منو نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو دونو توکي هم ښکلي دي"

نه مراد ښنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د دغې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دې او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو دونو" نه د غه مختلف الخیال نوموړه څلور توک لري .

زما په خیال خو دا سې کېدې شي چې د سعید خټک "د دیو درېو دونو" دونو نه مراد د خوشحال بابا دوینه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي -

یو مې سکه رور دې چې ئې لار د حق نیولې
دو رونیه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونیه شته چې د هغوی نومونه دا رنګ دي • د سکه رورنه ئې مراد فقیر جمیل بېګ دې د دې دوارو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزی وه دوه رونړه يې مېرنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مور يې اصيره وه بل رور يې ميرباز خان چې مور يې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک ميرباز لور وه - څوڅکه سعيد بابا د دغه زماني د ے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف د ے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محققينو د خان ذکر د ے او وړيې وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار د ے ولې چې د سياق و سباق نه پته لګي چې محققينو ذکر شوي سړي رونړه يادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک يې مراد و ے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه د اسې ليکلي وو -

"د ديو دريو زامنو تو کي هم ښکلي دي"

نو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې يې خود فقير جميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرو نو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په ښشپړو حالاتو نو کښې پښتو اکيډيمۍ کښې د دل تنذکرة الاولياء - نور محمد يه په نومو نو قلمي پرتې دي پاتې شو د دوه نور رونړه شمشېر خان او ميرباز خان نو کيد ے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا دي خو لا تر اوسه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه يې د "خان" د درې روڼو بيان کړے دے ـ او دغه شان
د پرځېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم د پر
کتابونه وو خو پته نيشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره
کورونو کښې پراتهٔ دي او بيا في يې نه ـ زما د دې تحقيق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان درې روڼه فقير
جميل بېګ ـ شمشېرخان[2] او مير باز خان[3] مراد دي نه چې د خان زامن
اشرف خان ـ عبد القادر خان ـ سکندر خان يا د خان نمسي علي خان
سعيد خان، کاظم خان ـ او عجيبه خبره خو دا ده چې هر کله سعيد
خپله شعر بيکي نو بيا ولې په دغه درې روڼو کښې ځان حسابه
وي درې روڼه خو يکار دي چې نور وے ـ سعيد بابا په کښې نهٔ
دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے ـ دا وو زما د دې شعر متعلق
څېړنه خو د لته زه بيا يو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه
يا رائې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما د غه مراد وو ـ کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين
ترې نه بنه او صحي نچوړ را وباسي ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوښتونو سره د یونیورسټي بک اېجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مېب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپرېل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقیق او روانښاد عبدالحئ حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي۔

محمد صدیق یو ځوبه ژبې مټي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ق کال څخوا وشا کښې مړ شوے دے او وائي چې د بنېسوې په کړ یک کښې ښخ دے۔

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې داړنګه ده

د اشکوه دے چې مې یار راغے راغے
زلال د وصال مې دوبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتني اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم د دې طبي بیاض منظوم خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زویه
اې صدیقه تحقیق بویه
اول د نحو او دارو زده کړه
دغه پس یې وواییه کړه

دا صدیق د ۱۳۰۰ هـ څوا و شا تېر شوی دی د پېښور څوا و شا وسېدو. بل یو صدیق چې اروا ښاد عبدالحی حبیبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړې دی -

د صدیق د ژوند حالات او د دیوان موندنې ته نه دي را رسېدلي ولې چې کوم لږ غوندې اشعار یې موندلي او لیدل ددې نه معلومېږي چې دی یو جوشي او رند شاعر دی دده کلام کښې د عشق او عرفان جلوه بریښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیانه وي -

ددې صدیق غزلې د پادري هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ م کښې راغلي دي دیوان صدیق یې دس وس یې موندلی شوی او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیتوټ له اړخه د اروا ښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸ هـ ش او ۱۹۷۹ م کښې چاپ شوی خو تر اوسه دا معلومه نه شوه چې صدیق څوک دی د کوم ځای دی د چا څه دی د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تیرېدو سره سره د ډېرو نوم ورو کو شاعرانو حالات
د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي یو سکه مخکښې
وېلے شوي چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو
اوس د غه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات
تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق
د ژوند حالات د هغهٔ ځاے ځاے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق
په رڼا کښې یې ځاے کړم خو دا هم بیکم چې زما دا تحقیق ختمې او
آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دا نهٔ محققین یکوالړ وي د خپل
تحقیق په رڼا کښې راځ ښکاره کړي او اصل مرام ته او رسي دا چې
ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې
بحثونه کړي او ډېرو بنو ښځو ته رسېدلي او څوک دد غـه
بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال
بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او
کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم
توګه لویه برخه ورېخښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل
بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په نحو اجه جمال الـدین
او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو
ادب کښې نثر او شعر دواړه وېلے او لیکلے نور کله چې د غه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو له کورنۍ ده چې فن نه وا قفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم
لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او د غه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرښتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ور دی او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دی د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صديق چې ديوان نې او چاپ دی د جميل بېګ (د جمال خان) زوی
دی او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د ګلګو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې د لته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور يې بيباني
وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل ميان ګان وائي چې د پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمي، اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاو سره چاپ
شوی ده د غه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ټوله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم
لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي اد[ب]
نه آشنا وي - او د غه شان به یې خپل خانداني روایات مرګون
ته نه وي ورکړي او هم د غه شان ترا وسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی د
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مړښتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ور دی او د هغه ورور جمال خان (جمیل بېګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
یې نوم تیاره کښې پروت دی د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صدیق چې دیوان یې او چاپ دی د جمیل بېګ (د جمال خان) زوی
دی او دا خبره زه د ځان نه کوم بېلګه د کلکو او مقبولو شهادتو[نو]
په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خا[ن]
خټک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور یې بیباني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقیر بابا
په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خېل میاګان وایي چې پښتونخو[ا]
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ
شوې ده د غه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه یې دا دنګه وو محمد صدیق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهیم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح) محمد صدیق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقیر بابا د وفات نه پس د پلار د سجاده نشین وو مزار یې د خپل پلار د قبر د چار دیوالۍ نه په مغرب کښې ځان له چار دیوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقیر محمد صدیق په نامه شهرت لري د پوښتو عالم شاعر صوفي ولی الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صدیق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل یو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ریویو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې لیکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهیم د محمد صدیق کشران رونه هم دده د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پوښتو شاعران وو -

د صدیق د دیوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هیواد مل زلمے په خپل یو تالیف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې لیکي -

دیوان صدیق :- ویونکي : صدیق - د تدوین کال نامعلوم د لیک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعلیق -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود ؛ ختکې ـ کاغذ نوے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ځینو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پوره ته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکې دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که چرې بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا نو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت. اوس دا نو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځانے ځانګړي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زیږیدنې نېټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب ځنې معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې او خوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي ددغې جګړې او هکوالي متعلق وائي-

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورخوني خېبر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانه ې زهٔ هلک ووم چې پرې ډوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزېب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق اروا ښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخته معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي اروا ښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحي معلومه نهٔ ده څوک ئې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو که جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به ئې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او که چرې مونږ ئې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه ئې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال ئې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال ئې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو که چرې ۱۰۲۴ ه ئې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې واده ئې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ واده دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۳۳ ه زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۳۳ ه کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښتي واده نه پس پيدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ه کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ه نه چې ۱۰۴۴ ه لرې کړو نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۲۶ ر شپږ غلوېښت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ه کښې (۲۴) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالي وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېگ زوې دے.

دا خو يې وو د ژوند او زماني حال اوس گورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځانے ځانگي باره کښې څه ليکي -

دريغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه واى په نوښهر ملک يې مه واى اشنغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي -

که د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون گودم
تر مجنون صديق بتر شته په نوشهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړهٔ په رازې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خداے د نوری

د ارنادو سرې داني پېښ نه ے نهٔ شي
خداے وتاته کړې ارنادکو کښې زيري

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به تر یو نتیجه را وځي په رومبني شعر کښې صدیق نوښار او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار یاد کړے. نو دا دي نه معلومه شوه چې دا هم دغه صدیق دے کوم چې د جمیل خان زوی دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې دا دوی کلے اکوړے او چشمې او خواوشا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او تنګار وچې د غه هم د دوی جائیداد او کلي وو ذکر په دې وجه نه کوي چې دا وارهٔ کلي دې نو کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لویه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کیدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه څښتني ئیکوال او لوستونکي دیو بل صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاریخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې لیک دے

چې ناصرخان کابل ته اورسید و گماشته ئې
د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې
ملک وو د بادشاه زوې په تحصیل روان کړه.

دا دې نه معلومیږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان گماشته دده په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکر ئې هم نېشته شاعر نهٔ دے صديق کهٔ ذکر د اشنغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب ديوان صديق دے د دغه شعر په وجه د اشنغر وي دا معلومه شوه چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوي دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاريخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شنغر په لور هم را غلے دے ددې صديق اولاد د اشنغر په شپېږپاؤ نومې کلي کښې په کمه تعداد کښې د فقير خېلو مياں ګانو په نوم څان له يو چم کښې مېشته دي صديق په دغه وخت کښې په اشنغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

عم دريغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صديق دے

موږ ه صرف په دې صديق د اشنغر کوله نهٔ شو دا چې خو د صديق د تره زوي سکندر خان خټک په خپل يو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کور کښې فاقه نهٔ يم
هېشه د خپل وطن اميد رجا خوړم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت د وخت د آفريديو علاقې جيناکور نومې کلي کښې وو چې د هغه ځايه به افضل خان په اکوړي حسنې کوټې نو ايا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جيناکور وو څکه چې په شعر کښې ئې جيناکور يادکړے نو نا-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

ـه همېشه د خپل وطن امید رجا خودم

دغه ځې هم یاد کړي نو دغه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به څه کوو -

ـه تر مجنون صدیق بتر شته په نو ښهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے دهغه په دې شعر کښې موجود دے

ـه چې د زړه په رازېي نهٔ پوهېږي څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ـه په تیراه په سوات په خوړه دړېه در شوم
بیام کوم لوري ته ته بیا یې اسمانه

او دغه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کیو تشبیهو د اندو سرو دا نو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي دهغې متعلق دوست محمد کامل اروانباد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۱۲۱۹ کښې

خاورې ته نزدې مغرب رویه څخه شمال ته د سراۍ
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهیٰ مشرق ته
دا تول ځایونه د خټکو په خوړه ټپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفرازخان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوړه سرخط لاندې تفصيلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غونډې يو دوه کرښې را خلم -

خوڑہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جیس بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېږو اونې رکوکښې) ګوګړې په ګې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذريعه ده - دا خو وو د صديق د ځائے ځايګي باره کښې بحث او ددې بحث نه معلومه شوه چې دا صديق د خټکو د علاقې وو او فقير بابا هم ددې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل يو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د هغه ديو شعر په دنيا کښې يکم هغه شعر دا رنګه دے - دا شعر د ديوان صديق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې يک دے -

دا غزل د خان ددې غزل جواب دے
که د استاسترګی را وچار باسم ځان نشته

په دې شعر کښې صديق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي ځيحه کښې يادکړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په ځيحه سره په خپلو شعرونو کښې يادکړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار ختک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هېڅ شاعر په خپل دیوان

سعید ختک هم وائي -

خان که اطلس دا شعار و ودلي دي
د دیو درې روښ تو کې هم بښکلي دي

د غه شان کاظم خان شېدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شېدا باندې
داد ب په مقتضی د خان شرف دے
شېدا "خان" په دې کامیر د شاعرانو
که مړ و ته یې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ده دې مثالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ
شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره لکه د هغهٔ د ذامنو
په ځان په شعر کښې اخلي نور چاکهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے
خو چونو زامنو او ورورونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې
د خپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یاده وې
د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو
شعرونو کښې څرګنده وې او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو
ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي لکه په خپل یو غزل
کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

توره شړې به ده نیمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
وا په پوونې شول پښتانه چې پسې ځغلي
ننګ وته ئې شا کړه له منولو غواړي زر
حق پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
شوړ په شهزاده کا د غه توره خونې په سر
روان ئې زهٔ هلک ووم چې پرې دوب محمد امین شو
بنهٔ بنهٔ شهیدان وو چې پر مغول شول پرې دبر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے ترشمال دي لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولاکوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګيډي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې را ښکاره شو
واړه هېڅ کاره نه بې حيا نامرد بشر

په دې شعرونو کښې يې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم څه پښتنو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو پېسو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغو يې خرڅ کړے وو او د دې شعرونه يې خو هغه تمانا يې جذبه غيرت ښکارېږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دريا شته
نه ښکو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او دغه شان د خپل ننګيال توريال ترهٔ خوشحال بابا ويناء د صديق په دګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستائنه کړې ده په دې حقله څېړونوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورې پوړې شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعارو اشنوول دي د شال د پياده د ديوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات ښدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت مټېن شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندري
د زمري نامه پرې کېږده نمري څه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په مېدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري وئیلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو خو دلته کښې موږ ګورو چې صدیق د واقعي د تصوف او سلوک د دوړونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که او کتے شي نو د صدیق شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے وو یعنې صدیق دیو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي يې اختیار کړې وه لکه دا لاندیني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه تریخي شکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه يې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پروا به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو - منازلو د پیرۍ او مریدۍ اداب نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري صفه ځکه چې د صدیق پلار فقیرجمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او د حق رڼیا موندلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې ئکه د پلار لوړ مقام لرلو.

ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دی. د خوشحال د وخت د جګړې ستاينه يې کړې خپله علاقه او
کلي يې خوږه او هوښيار ښيلي دي. او د خوړې کښې يې ستايلي
دي د مغلو بد يې ويلي دي د خوشحال بابا په شان يې د
ميړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاينې کړې - او څنګه چې يې د ترهٔ
د اپمل خان او دريا خان سره د صفوي د ميړنتوب په وجه مينه
ده نو د غه شان يې د اپمل خان - دريا خان او خپل ترهٔ
خوشحال خان سره خپله مينه ښکاره کړې - د تصوف د مختلفو
منازلو او درجو نه واقف او د د غه مکتب استاد کامل دی او
صوفيانه اشعار يې هم ويلي ژبه يې ختکو الله ده که څه چرې د
بل خاندان سره يې تعلق وی نو په ديوان به يې د بل چا
رنګ زيات وو خو معلومېږي چې د خپل ترهٔ په وجه يې
په شعرونو د صفوي رنګ زيات دی او د پلار په وجه يې د
تصوف رنګ ورکړي تر اوسه شواهد و نه معلوم شوه چې صديق
د جمال خانؒ (جميل بيګؒ) فقير بابا زوی دی د خوشحال بابا ورارهٔ
دی او دا صاحب ديوان شاعر صديق دی د بده مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تيارکښې دي نو په تېره تېره يې د دوی
حالات دا وه د صديق متعلق د راقم رائې او څېړنه نوی
الله دې اوکړي چې نور تحقيق پرې اوشي او نوي معلومات
دا برسېره شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجرهٔ نسب فقیرخېل میاںګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ م

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه تحشیه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همیش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهيم ټوک دی

ابراهیم ټوک دی - د کوم ځای دی . د چا څهٔ دی - د کومې زمانې دی - دا یو څو سوالونه دي چې د دې پښتاني شاعر په باره کښې پیدا کېږي څو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږی ول نهٔ دي پکار بس څو پڼې د څېړنې د کتابونو پاڼې وکول پکار دي - خبره ده کهٔ نور دعلم تنګي پرې بیا ادانه کوي - حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم پې توکه لیکي د ټولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې د مختلفو لیکوالو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته او لیکم نو بیا کهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي - په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي - خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې راغلی دی - د پښتنو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده - یو انګرېز محقق "پادري هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را خستې دی د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان د

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقق عبدالله خدمتگار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

دچمن بې نظیر دشعر د شاعرپه باره کښې یو احتمال دادے چې نوموړي دي د کالوخان دغه ابراهیم شاه وي څکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغانۍ کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده ددې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات چا ته هم نیشته - (۱)

ستر محقق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۲۹۳ باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد الشریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړهٔ"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهر کله چې صفي الله ختک د بانړې مُلا د مصري
بانړې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم
څٙه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي
او ځکه ئې صفي الله ختک په تېرو شوؤ عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو۔

دابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېشانه پس هغوي د ستر
محقق اروابښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې
هم په د غه صفحه ۲۹۳ یکي۔

دبناغلي اثر دیک مطابق ابراهیم د سوات دَ
مشهور بزرگ پیر بونده صیبؒ په اولاد کښې یو
ډېر لوې عالم روحاني بزرگ او د پښتو ژبې
د یخواني طرز اسلوب په یکونکو کښې د موزوني
طبقې شاعر او ادیب تېرشوے دے۔

په بل ځاے کښې هم په د غه صفحه ۲۹۳ د پټ ستوري کتاب
پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب یک یکي۔

او د ابراهیم د یکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پیروی کښې دے هر کله چې صفي الله ختک
په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې د دهٔ ذکر دَ
تېرو شوؤ عالمانو په حېث سره کړے د ے
او د میاں صیب محمد عمر د چمکنی زوې عبیدالله
میاں گل د خپل کتاب " هفت پېکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده دې قيصې نوم ياد کړے دے او حضرت
مياں ګل په ۱۲۲۳ ھ کښې وفات شوے دے نو
وښلے شي چې حاجي ابراهيم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
کښې تېر شوے دے.

اوس راځو د ښاغلي محقيق پروفيسر محمد افضل رضا صيب د پل کتاب "د پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴ باندې يک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې ليکي.

ابراهيم د سوات اوسېدونکے وو. د پير پرشده
صيب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې
تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سيف الملوک
قيصې هم ليکلي دي. قلمي ذخيره ئې په
قبو کلي کښې دفن ده لاندې يو غزل ئې
کليد افغاني کښې نقل کړے شوے دے. غزل ئې
د پښتو د قديم غزل ټولې خوبۍ لري ځو نورې
غزلې ئې راقم الحروف "پټ شودي" کتاب کښې
درج کړي دي.

د افغانستان ستر محقيق او نوميال ليکوال ارواښاد عبدالحی حبيبي صيب د ابراهيم په باره کښې د خپل تاليف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنون کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ باندې ليکي.

ابراهيم هم د هغه شاعرانو نه يو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامي کښې مړ دے ـ حالات او ديوان ئې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کليد افغاني په ذريعه يو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه ديو ښهٔ شاعر په حيث پيژنو ـ

ـه

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد يم
سر پر ښکړے په ميدان کښې د عشق فرد يم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهي شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد يم
د ياد داشت بهره به بيا مومم اميد دے
لکه تن چې مشغول شوے په يادګود يم
کهٔ مې سر او مال د يار په مينه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم يا پرې سړيم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جريده د عشق په لار کښې روان فرد يم
دامن واخله چې مې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د يار په در کښې لکه ګرد يم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمي هم د ابراهیم باره
کښې لیکي ـ

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم
را از چمن بې نظیر در گلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات
عشقی میسرود تذکره نویسان، پښتو شعرو شرح حال ویرا
ضبط کرده اند از دست ـ

۳ـ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا
څهٔ ږ شان پیژندنه چې څوک وو د کوم زمانې وو ـ شاعر وو
بزرګ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې ږ شان
سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومیږي
چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف
بیانونه بیان شوي دي ښاغلے افضل رضا صیب په یو ځائے کښې
لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن ختیک د مصري بانړې
نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې داڅو صیب په د ښنا

۲ـ زلمي هیوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت
تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷، ۸

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پرش، اولاد ګڼې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې حبیبي صیب لیکلے دے -

البته ارواښاد حبیبي صیب په ګمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نۀ دي معلوم د هغوي دا لیک د قدر وړ دے -

دا ځکه چې زۀ د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه او کړي زۀ څېړونکے نۀ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نۀ وایم - دلته راقم الحروف د تېر شوي یک او تحقیق په رڼا کښې څۀ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړۍ یو کول غواړي - او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي -

دَ ابراهیم غزل په چمن بې نظیر و ګلشن بې تمثیل کښې چې د میاں نځوګل کاکاخېل تالیف دې کښې ذکر هم شته میاں نځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د پښتو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو -

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېرچل حالات او د نژدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالات نو تحقیق بیا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري باندې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پیش کړې هغه به د بره درجې شوې شهادتونو په تله تلې او پیش کړې به ئې.

میاں نځوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم ئې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو دې نه معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ به موښ ته یو لار او ښائي زموښ رهنمائي به وکړي او بیا به موښ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب باندې ده او د دوي د خاندان لوي احسان دے. خوشحال بابا نه راواخله زامن - لمسي کړوسي ئې هم د پښتو ادب خدمت کړي لګیا دي. او پښتو ادب ته وده ورکوي.

دغه شان د خوشحال بابا مشر زوی چې په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل زور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل دور خوشحال بابا ته روستونۀ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې ده ځکه خو باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستانو میاني او ستر پیکوال عبدالله خدمتګار ختاني په پښتانۀ شعراء بنځم ټوک کښې په دو مبو صفحو کښې ذکو سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے. د دوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمي پېښور کښې پرتې دي. د غه شان الوشيف مسـتي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شيخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي ميدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روايات قائم او برقرار ساتلي دي. سکه د جمال خان بابا زوې محمد صديق چې د هغوي نه پس سجاده نشين هم وو د هغوي ديوان چې د کابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے.

زما خپلې مدّعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل ترهٔ او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے د ته به زهٔ د خپل گران مشر مياں فردوس شاه فقيرخېل د مرتب شوې شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بيبيانې وې د هغوي ديار لس زامن وو په هغه بيبيانو کښې د بي بي رابعې چې په قام اسماعيل خېله وه پنځهٔ زامن وو چې نومونه يې په دې رنگ دي.

۱. محمد ابراهيم ۲. محمد اسحٰق ۳. فقير محمد صديق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقير خېل فردوس شاه مياں شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېر وښتے ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې عديل وګلش
بې تمثيل ميان افضل ګل   او کليد افغاني کښې يادې شې درج کړے
دے ګمنام نهٔ دے ګمنام ځکه دے چې چا تحقيق نهٔ دے کړے دَ
فقير جميل بيګ رح جمال خان رح زوې دے ځکه چې هم په د غه کتاب کښې د
يوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے۔

د غه شان ښاغلے افضل رضا صيب ليکي چې هغه د مصري باندې
متوطن خټک چې د تحصيل نوښار يو کلے دے او سپېدونکے وو د مصري
باندې لږ محل وقوع مصري باندې په اکوړې کښې د سيند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړې او مصري باندې کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سيند يعنې اباسين خپل رخ بدل کړو نو
مصري باندې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم ياده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې۔ اکوړې
نهال پوره۔ نظام پور۔ ښېدو او د غه شان په نورو ځايو شا
کلو کښې آباد دے۔ دا هم يو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهيم بابا رح
په مصري باندې کښې سکونت اختيار کړے وي ځکه چې مصري بان
او د غه ټول نږدې ځاو شاکلي څو د هغوي ملکيت او جايداد و

د دې په زړهٔ د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحليم
اثر افغاني صيب يو ټکي ته د لوستونکو پاملرنه را ګرځوم هغوي په
خپل يو مضمون چې سرخط يې "اخلاقتانه" دے کښې ليکي ۔
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحق رح۔ محمد ابراهيم رح
د محمد صديق رح کشران ورونه هم ده د پلار محمد اشرف خا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شان

کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل

داورم -

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرديم
سرېروپېکړے په ميدان کښې لکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم څکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي يکي په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په لارکښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنافي الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ليکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب ليک - د لته کښې اثر صيب هم دا غه ابراهيم باره کښې بل شان ليکلي کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړي او سپدو ملکے دے نو دې ته معلومه شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوي دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو ته رسېدلے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

چې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېړو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې کړه په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غمو په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرچ زړې کهٔ په سل ځله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ص ۹۷م

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مونږ لے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب څني پښتنه کا کو کو
عرشيان يې پرسش کا له فرشيا نو
فرشيان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز يو تر سبله کا چې به څو څو
د ځواني شاهين ياغي شو رابه نه شي
که فرياد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے۔
دغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعيد بابا سکندر خان خټک وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلے شوي دي کوم چې دغه ټول ديوې زمانې شاعران وو۔ او ابراهيم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې راوړلے شوے دے۔

په ټول تفصيلي بحث به بيا نظر وا چو۔

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ھ ده. د ابراهيم بابا زمانه ۱۲۰۰ھ ليکلے شوې ده خو دا زمانه په نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولے کم و بيش د ۱۱۴۲ھ د زمانې دے ځکه چې غزلې ئې ديو بل په قافيه روښان ښکاري۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن خټک د مسري باندي اکوړي اوسېدونکے دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سي نیشته چي چرته په یېک کښي راغلے وي دابراهیم بابا په غزلونو باندي د تصوف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دي د زماني په شاعرانو کښي بنودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښي دابراهیم بابا نوم شته او د زماني حمون یې هم د هغوي د زماني سره دے.

ددي تحقیق په رڼا کښي دا ثابته شوه چي دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بېګ فقیر بابا زوي دے د مور نوم یې .بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چي بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما ددي مضمون لیکلو مطلب دا دے چي نور پیاوړي محقیقین دي هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دي څه اولیکي چي راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هېواد مل زلمی فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورکے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پرلوړې لوړې شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیارو کښې پټ دي دا برسېره کول غواړي - څو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو - زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې څوندي پراته دي او د دغه خلقو سره یې هېڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لې شي چې زموږ د پاره د پرلوړې زیان دے که چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا برسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرڅه زده کړي - ولې چې د دغه تومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم دړنا نه منور شو بلکه راروان نسل به هم په دغه لارڅېل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي علمي پر مختګ به نوره هم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څه باوجود دا سې علمي کورنۍ هم شته چې هغوی غواړي
چې د هغوی د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زه ئې ذکوم نوم ورکې شاعر- عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوی ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکې شاعر- عالم میاں محمد سعید دے یا ئې چې اول په دې دنیا
راغلو دا چې دوي څوک دي دکوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او دکوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو دپاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوی د خاندان د افرادو
دیګ یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري ځ
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې سکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوی زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوی نومونه
دا دنګه دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شېخ غفانؒ بابا

دې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د ذوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان مهتد الله کاکاخېل په فارسۍ ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرازق کوثر کړي ده په صفحه ۲۳۶ باندې یکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او د دوېم شېخ عفان نومېد وچې د شېخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي۔

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شېخ عفان وو۔

د دغه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شېخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفرازخان عقاب خټک د کاکا صیب د دوی باره کښې یو شعر داشان پېش کوي

ددهٔ دوه دوېنه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں گان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ایک خېل میاں گان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئ لوئ عالمان ـ شاعران ادیبان تېرشوي او روس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم وروکے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں گانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں گانو کښې خدا ئے بخښلے میاں سېد رسول رسا ستړ شاعر ـ ادیب محقېق ـ عالم تېر شوے ایک خېل میاں گان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مسیرزمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روډ کا تهلنګ نه تر لاسه کړي او منته ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل
بن میاں امیرالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا
بن بهادرخان بابا معروف به ایک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زېږېدلے وو د زېږېدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میان محمد سعید کشر ورور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۷ھ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر. عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دسګه دي.

میان عبدالواحد. میان غلام محمد. میان غلام صدیق.
میان سلطان محمود، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو نه ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیباني وې. میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زېږېدلي وو. په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دسګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي. ملا فضل محمد علي احمد. خیرے. مختار. خاکسار. میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے. وغېره نورو شاعرانو شعرونه. دا څو وود میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاے ښودنه. اولاد او زېږېدنې متعلق معلومات.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میان محمد سعید د دیارلسمې هجري پېړۍ یو نوم ورو کې خو بډ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلې دوي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

د دې آثارو تفصيلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس ليکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلې په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قيصه په ډېر تفصيل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے.

دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندوپرېس دهلي کښې چاپ شوې ده د نسخې مؤلف "امير" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهيم د زقوم باد ... ه قيصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډيمي پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صيب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم د دېرش در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۲۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې ختيځي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میتر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوڅو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب. بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۲۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده د کتاب په باب " سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود " او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خو د اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۴ ھ ق د محمد سعید کشر رور عبد الجلیل په د کېه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکي غـــلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل رور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورني و اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا یادا بښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصیل سره لیکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي (ص ۳۷)

هر کله چې دا غله دواړ پلو سخته
ماوې راشه ددې ځپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوز ے دی دا شه آسان
په سفر بانديې ورکيږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نيت د هندوستان
لازم شکته کوز د کن ان ويرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې يار نه مې څوک دوست دلدارې مل وو
يک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص بچوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نو مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يو باب کړ
ور سره هم شته دے ډېرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که ئې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمٰن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ ځهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قایمه
بې زواله بې نقصانه بې علته ده دایمه

دزقوم قیصه په صفحه ۵۸ د آغاز داستان جنګ بادشاه زقوم کټه محمدؐ در پس او رفته بود " باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرن
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرن
د مخزن د فارسي شه پښتو سنبج
په لاس ورکړه افغانانو سته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره ته بیان
ما یې لے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډیر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لا ر څومره ښکلې ستورې د آسمان
ډیر اصحاب وو ورسره موږ هم نشین
په دا میان را غے فرمان درب متین
جبرائیل را غے په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وے یا رسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په منز د خدائے وهر نبي قبول
د عراق په طرف دروهه روانیږه
حکم د غه دے یو دم معطلیږه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره واهم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به ورکړه ورته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسېږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
مال بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوی ګوډې هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو د دې د پاره خلقه
کوئی یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتوینشتم خلقه

هم سنه د هجرهښې نوینشتم خلقه

دیارلس سوه څې دپا دپاسه دیارلس نور خلقه ۱۳۱۳ھ

داسنه وه چې کاغذ شو دلته تور خلقه

په تور ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه

نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید دکتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۳۴ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میټر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سوکړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بشکل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائ نه
راشه یوسه دا احوال د دهاېی هائ نه

بنګال ته د تللو سبب دا سې ییکي

چې کاروشه د تقدیر تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروئي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائنوه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک داهسې سرګردان ګوځې آشوب کړه

دګردش د زمان دا غله دا سخته
په ماباندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالي!
رادوان شوم د خپل ملک . بحملي!
برابر دا خل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائ کښې څهٔ موده په واویلی شوم
وېرا شنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې دیو جاعت باره کښې بیکي -

خاص په شهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ یي مثال د ښیا کښې د جنت دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناسُت ئې په کښې ستا ښلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي

په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندے ییکي چې یو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
دا سې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کهد او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بیت لیک دے

که یو ځې په چا پېښې چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دې چې په دیار لسمه هجري کښي ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښي د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورو کی لوئ شاعر عالم په ۱۳۳۴ه ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاکا تیلنګ کلي په لویه هدیره کښي خاورو ته سپارلے شوے لوی خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دوه نوم ورکی شاعر. عالم میان محمد سعید چې ما د تیارونه رښا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهېر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسي) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پرېس دهلي ۱۳۱۸ه

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پرېس پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې کې د طب په اړه منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلې شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلې شوي دي

د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلې شوي ځنې چاپ دي او ځنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي. چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري. او دا کتاب په پښتو کښې د طب په مینه کتاب ګڼلې شي.

په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخیل مطبوعه خوشحال ریسرچ سیل پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي.

کهٔ په سر د ے شقیقه شي
پر د سترګو عقیقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
تهٔ يې پور په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ يې پورې کړه اے دوره

د غه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې موندې ده او ذکر یې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء په صفحه ۹۳ کړې دے. دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلې شوې ده.

او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر۔ لیکوال مخدوم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې د شروع کېږي وله یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم ۔

د حاجي عبدالله زویه

اے صدیقه! تحقیق بویه

اول رنج ودارو زده کړه

دغه پسه ادویه کړه

هم دغسې یوه بله منظومه طب نامه د معزالدین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تېرهېر شاعران کښې د اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې دا سې معرفي کړې ده۔

"معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے۔ ددې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخیل په ذریعه پښتو اکېډمۍ پېښوړ ته رارسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په درې میاشتینه مجله پښتو سنګران مولانا عبدالقادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۸۱ زمونږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او دعلې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب دربیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دي دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ خوري دهندوانې
د پېخې تا د اوې
دا قاشه ده د خورما دا شاړې
چې په خوراک ئې خوک داوري

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې پرتان د چا اسود وي
کهٔ ته جهان تر پښې سود وي

دغه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثورو ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۷۰۲ کړے دے.

زما د دې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو- چې په علم طبابت په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ئې چرته ذکر- په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کونکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې موندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. د دې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښهٔ به دا وي چې د دې د لیکونکي میاں تجمّل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم ځو موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او د پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققينو په کار به هم دا شي - ميان تجمل شاه فقيرخېل د صاحب ديوان شاعر - عالم - مبلغ - يکو ال ميان حمدالله فقيرخېل زوے دے او د ميان حمدالله فقيرخېل ديوان په اګست ۱۹۹۷ کښې د دا قم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقير جميل بېګ رح په اولاد کښې دے - د ميان تجمل شاه فقيرخېل شجره نسب د کتاب شجره نسب فقيرخېل، مرتب د ميان فردوس شاه فقيرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۶۵ مطابق دا رنګه ده -

ميان تجمل شاه ابن ميان حمدالله ابن ميانے
کمال الدين ابن شهيد الدين ابن شيخ فريدګل
ابن فقير محمد صديق ابن جميل خان يا جمال خان
(فقير صاحب) ابن شهباز خان ابن يحيی خان
ابن اکوړه خان ابن درويش محمد -

د ميان تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -

محمد اسرائيل شاه، محمد يوسف شاه - محمد ايوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائيل شاه چې په خان ميان مشهور دے هم د پښتو شاعر او عالم وو ميان تجمل شاه فقيرخېل په سره چينه د يار حسين کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي يعنې د ميان اسرائيل شاه - محمد يوسف شاه - محمد ايوب شاه زامن په سره چينه او يعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - ميان تجمل شاه فقيرخېل ډېر لوے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیم ؤ د دوي د زیږیدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي
میاں حمدالله فقیرخېل زمانه ئې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومیږي
چې په دغه هجري کښې به دوي زیږیدلے وي - دا دې نه معلومه
شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري
منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځائے ځائګي متعلق په خپلے
تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې دوره
دے زما سکونت کوره

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ته ئې په اسانه د دوي زمانه
تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجري چې یاد پیږي
د یارلس سوه حسابیږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس لږ اوس بس دینه

دې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو
دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخېل یم

د خپل نیکهٔ فقیر جمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پېر
بوځے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابائے شهرت لرلو
سکه د خوشحال بابا ئې د خاقه او سرداري ژوند تېرولو څو لوځے خدائے

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سردار ي - خاني ئې په نښه کړه او د طريقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهريار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل رويدار وو

دا نووه د ميان تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه ، وس را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم بانديې ميان صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ يکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ١٩٩٦ء په صفحه ٣٥٩ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکيډمۍ په خطي کتابونو کښې په ٢٧٧ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ٣٢٢ يا ٣٢١ دي کتاب د مرغوب کاتب په خط ١٣٠٢ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے يکلے او دا ويار ميان تجمل شاهؒ فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښانه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو، څناورو مرغانو - معدنیاتو، کیاکانو نومونه په الفبائي پېټۍ کښې راغـلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو دپاره دشفا باعث جوړیږي په دې لغت کښې ددغه توتوخیزونو معنې او تشریح په نظم کښې دړښکلي او ازسره یکلے شوي دي چې دهغوئ دشاعرۍ معیارتوې معلومیدے شي - هسې خو لغت ـ فرهنګ یا ډکشنري والئ هم دې ته چې د هر څیز معنی په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشریح سره سره یو ډیر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) وړته هم ویلے شي ددې کتاب شروع درب یسر وتمم بالخیر - یا فتاح - الشعراء ثلاَ میزُالرحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَـا توفیقي اِلّا بِاللهِ د عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْبُ نه پس دکتاب نوم داسې لیکلے -

*مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې یو څو شعره لیکم

حمد شکر هم سپاس
دخپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې دعرفان کړم
دخپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے هم ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دارنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب ددې کتاب ... د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره ... تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے بانډې مقام شوم ... له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زمونږ یاره ... یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو ... چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ سترګې پر محکم وو ... د رنځور دا سره غم وو
مونږ طبیب ته نبض دوره ... ددې نه شو خوي ګوره
هر طبیب چې به راتنه ... چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښل ... هر حکیم به اوریدل
نا امید لے به علاج ... دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو ... په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت ... ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب ... ما په ځان کړ زدود واجب
زمونږ ځائے کښې یو حکیم وو ... ډېر حاذق په خوي حلیم وو
ماله ده کتاب میزان ... کړو شروع واوره بیان
میزان ده ځنې ما خلاص کړو
رشتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځای به پاتې شنه،
ما به ځان ځنې بېل بښکوونه
چې مېزان خلاصېدو روره
د پس لغات جمع شو کوره
ما وې پاتې ګران لغات شو
زده کول یې ضروریات شو
یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
مالله هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو د بیان کړو
د لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - یونان دي
د پرېږده په ورانې خه ته
زیاتې رسېږي مه کوه ته
زړه زما شو د پرېښانه
ګوزېږم به سرګردانه
حکیم نه وه په دا شانې
چې کامل وي طب کښې جانې

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهر ته سراسر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیمان په کښې بسیار وو — هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهند وو — ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو — مخلوقات ورته چندان وو
مګر زۀ ورته ډېره شوم — پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو — ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو — هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو — طبابت زما کامل شو
را مات ماته مخلوقات شو — زوک مې جوړ په هر تماشا شو
سائلانو راته سوال — تل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار — د هر چا به شي په کار
نیت مې اوکړو خدای دې یاره — یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان — چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا باندې
یاده دي که څوک بښه کاندې
بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زرشي لغات تام

دا دوه د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه ټول حال ئې پکښې لیکلے د کوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۹۹ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنټي میټر × ۷.۵ سنټي میټر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او مآغانو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تور سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور کونجه شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے- د دوهمې باب شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول الف انها البقاست

فصل الالف مع الالف دا د بیښے معنی او خواص د آبارزده دویم د آبنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره لیکي دلته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه ۹ باندې لیک دي -

۱- آبارزده!

آبارزده کسره دلبره عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما روره امو ییقون بلې ته گوره
په رومي کښې هم دا نوم دے حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے نوم یې بنک دي ښۀ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي سوي مس هم د دې نوم دي
دا هم ستر گوله پکار دي ښۀ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس !

آ ابنوس لغت اے که دا شه زده کسره نیک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسۍ هندي کښې یاره پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے تویه ونه باریې گور دے
حار یابس دي زما روره په دویم درجه گوره
شپږ ماسې قدر لرینه یادکړه ته په خوي شیرینه

کۀ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میاں تجمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لگېدے شي چې دیو شي معني يې په عربي، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

؎ شکر شکر کتاب تمام شو فکرمند زړۀ مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

زۀ د فکر په دریاب شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر لوی عظیم دریاب وو زړۀ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غوندې ګوران ما کوۀ تیارۀ کښې جان
جګړې یون زما خوراک وو دې کتاب ته مې پسخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس ما پیدا کړل د پرېږي قیاس
په نامه د خداوند و پښ کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش طالبان دي د پر دلبس
دې د طب په نیت روان شي شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت را شي ستوماڼ شي له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت ددۀ چې پر بڼ دي شروع کړي کتاب کښې دي
بعضې لو لي نۀ پوهېږي عبس تېول عمر کړېږي
دا لغات دے دُر ګوهر بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار دې قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي مطلب بیا مومي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې راته کړي شه شاید خدائے ما و بخښینه
دا له کړي خپل دیدار د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه ته فضل غواړه د الله ته

کۀ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکي ـ

سن د هجر چې ياد ېږي
د يار لس سوه حا بېږي (۱۳۰۲ هـ)
څلور نور د پاسه ديته
پس له دې د بس اوس ويته

ددې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمّل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۲ هـ کښې ليکلے ـ دا وو په پښتو کښې د وېښے منظوم طبي لغت او ددې د مصنّف ميان تجمّل شاه فقيرخېل متعلق څېړنه هيله لرم چې د تحقيق تېږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱ـ فقيرخېل تجمّل شاه ميان ـ مفردات افغاني ـ طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساولډهېر مردان
۲ـ طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سل پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ ء
۳ـ افغاني اثر عبدالحليم ـ تېر هېر شاعران ـ پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ ء ـ
۴ـ هيواد مل زلمي ـ د پښتو نثر اته سوه کاله ـ ملت پرنټرز پريس لاهور ۱۹۹۶ ء
۵ـ حميدالله صاحبزاده ـ د کوک کښې ـ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ ء

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمی اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷ـ د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اگست ۱۹۹۷ ع

۸ـ مجله اباسین پېښور میاشتینزه اکتوبر ۱۹۹۰ ء د پریس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور ـ

۹ـ مجله پښتو دري میاشتینزه اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي ـ

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غوږ ونیسو نو دا د عربي ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او توپیر چې په چاکښې موجود وي صفه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللې شي - حالانکې په ننۍ زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوندۍ کښو چې دا سې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دی چې ددې پوله ډیره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډیرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلې شوی دی او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېلل ددې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوي ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوی

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق ادا کوي که زه ووایم چې خوشحال بابا یو فنکار دے - یو شاعر دے نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه ووایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے. خود شناس، مردم شناس دے. سیاستدان دے. سردار دے د عمرانیاتو ماهر دے - پت پال دے ننګیال دے - جنګیال دے. سپه سا دے طب پوهان دے. د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکے دے. د نازکو احساساتو خاوند دے. شاعر دے. عالم دے د ښکارياتو ماهر دے. پښتون نفس شناس دے سماجي او اصلاحي غړے دے. فلسفي دے صوفي دے سیاح دے. مؤرخ دے. محقق دے. د هنرونو خاوند دے او د ډېرو علومو نه خبردار دے. او هر کله چې دا خوبیه لري نو بیا صفه حکیم دے - دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متاثره وُ او ځکه خو وائي -

ان حکیم ملت افغانیان
ان طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه وُ د حکمت په هر څومره معنې چې دا تولې په خوشحال بابا کښې موجود دے. خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوي او که د فطرت د رنګینو ښکلو اوښائست مطالعه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي - د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي - نو هغه هم د پر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وشپل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او د اتول علمونه هغوئ مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوئ دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان ئې سکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه میدان ئې هم کتلے او که په د غه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و هغوئ نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده و او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا شپل به وا ئې مختصر
په معنیٰ کښې قیمتي سکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او څنګه نو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او څنګه نو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي ده
همګي واړه ګوهر دي دُر و لال

او بیا نو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر يو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد، ابهام - صنعتِ ترصيع، تنسيق الصفات - د فطرت شاعرې - تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم موښ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موښ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننگيالو او جنگيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېگړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټه وهلي نه وي او موښ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکيم موښ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامياب حکمت په دا طريقه را ښائي -

ورکول تورې وهل دا دواړه بويه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
يا تکيه د يوه خدا ے ده يا د تورې
په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
که سردار د خلقو زر لري هر
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اصول هم را ښائي :-

یا سردار سړه خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښه وزیر
که نه دا وي نه هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي - لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چا څخه غم لري
چې دا ئې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته ګرم لري

دا څو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارسړي نښانې هم په ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ چرې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ئې ورته هغه به ياد نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په ستله شلي - او کهٔ غواړې چې په پردو ښړونو دې حکومت اوکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
کند وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائې او وائې کهٔ چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تير ولو څښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بائيد دے
په بدئ کښې څهٔ فائده کوم سود ونه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کيږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
کهٔ پخپله د خپل ځان په بدئ نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلو انو بانديې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځني تښتي په ملکونه.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه
په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه
د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه
درته وایم چې په کوم توکي به روښ شي
چې د هر چا سره سنکړې ځوابونه
همیشه روسه ځو له پټه لکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دو حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وینا کانونه څه لږ ډیر بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځاے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښهٔ مې څېر کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښېګړه

وکړي واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام کښې د نیکو نام کښې
د څوېدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غورزوې په سخاوت

پت

سر دې درومي مال دې درومي پت دې نهٔ ځي
د سړي د چارې ګل څوېږي په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې ختند ا شي
کهٔ توانګي په خزانو د قناعت شې

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیچا نه مهٔ ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړی که ښه دی په ښه ګفتار ښه دی
ګفتار که ښه دی په ښه کردار ښه دی

صبر و شکر

دانا ئې مه ګڼه - چې صبر نه لري
چې صبر نه لري، حکمت به څه لري

خودي

(۱) که ته چې په منت موی واړې مه خله
که د چا په باغ کښې بوټې د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مه خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دی وچ کنډک

(۳) د منت دارو که مرم پکار مې نه دي
که علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به او خوري کښکړی یا به کامران شي

دغه شان که د پښتو یک دوه وونو په منفرد اندازکښې
يې د زنځیری په نوم ایجاد کړې که د فراق سندرې چې وېلې
نو هغه يې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وېلې د فراق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرګنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې را ښودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غېرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه او کړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شې -

چې دستار تړي هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش يوه شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوړاکونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډ پې څو پوښه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

چې وهل څوړل - څوړول کا نو ځکه نه مے باز شاهين دے
چې يې سوري لره يوسي يا مېږے دے يا فاره

باز نامه يې د حکمت ډکه خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې ياد کړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو دغه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو کان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او دلته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه لهجه کښې حکیم بولو - او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تاپې
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت و ده هم لازم کنهي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه تو که نه وي
نور هر خوبي لاړه

د غه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي -
چې که څوک چرې دا راز مونږ بیل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ھ

ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېنوي
کم ملا سټے کا - کم خوراک کا کمه میږنه
په دا شان چې په عالم کښې دے ژوندون

د دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ھ

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرور دي د ښش

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنې سرې خوږې اوبه د سرې ځان دي

ولې تود طعام - سرې اوبه ضرر

چې تودې اوبه څوک څښي عمر وهلي

پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځاي کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او

طاقت زیات ول غواړې نو د ا څیز ونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیر

چې تودا نه دارو نیشته معتبر

که ټې موټې او ړے ترے ګبینه خوره

خو په سود ټې خبره مسکره څل پسر

او دغه شان ډېرې د حکمت خبرې يې په طب نامه کښې

د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که پرې عمل پرې

روشي نو بنیادم د ډېرو بیمارو نه په امان کېدے شي په

طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ

د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارې - د ګېډې بیمارې د غاښونو

بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - د

ناسور بیمارې او د بنځو او د سړو نودې پټې او بېکاره

بیمارۍ بنودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي -

پس د هغې نه ټې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي

خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ټې دا هم راښودلي

چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې یې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم مه اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکیم او طبیب نه وي نو هغه په حکمت چرې هم نه پوهېږي او څوک چې بیا د دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کا د رنځونو

هر څوک چې موږ او لیکو او اووایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل او وېل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده هسې هم د خان بابا غوندې حکیم الملة او حکیم الحکماء باندې لیکل او نوشتل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې یې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څنګه چې خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ دا نا به پرې پوهېږي دناپوهو کار پرې نېشته
دا ډرچي په بیان خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کلیات خوشحال خان ختک سره د مقدمې دا روانښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خلیل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اردو) مؤلف میر عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظیم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- توریالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسین آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجــلة پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپرېل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډيمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دواړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرخېل کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تردې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل ددې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ ترننه پورې پښتو ژبې اسرې ننه کړه بلکه تر ننه یې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همېشه به پرې نارې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېر په ادب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره دد ې کورنۍ ښځې هم دغه میدان کښې دے لکه بي بي حلیمه - تاجرۍ بي وغېره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېر وکمو لیکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکه دور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې توګه نوموړو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې دوی د دنیاوي جاه و جلال بادشاهۍ - نوا جی ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر پېر ونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح ګوندی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویېي پاڼې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا

هغه غر دے خدائے جنت کا

خدائے دې غم ورځنې یوسي

خوښ خورم دے په کښې اوسي

چې د رور مې پرې مقام دے

په اغه غر دِ ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئيلے شي او د فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل میان کان وئيلے شي دا قسم هم د دوي نسبے دے جمیل میان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - د ښل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بیګ د شمس الدین کاکاخېل چاب له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میاں فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه

په شړی ناست وو مېنه

کتابونه ور ته جمع

د هٔ کتل په خاطر جمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې يې د خپلې کور نۍ بېړغ جگ ساتلې دے او د پر ځهٔ يې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې ليکلي او وئيلي دي په فارسي ژبه کښې يې ډېر غټ غټ علمي کتابونه ليکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه يې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولياؤ (۲) نور محمديه

دل تذکرة الاولياء تقريباً د پنځو سو صفحو درووند کتاب دے اوس اوس يې پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لويو لويو اولياء ذکر دے دغه شان يې نور محمديه نومې کتاب چې تقريباً د څلور نيمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ويشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبل دريم کتاب يې د افغانستان په کابل ارشيف ملي کتابتون کښې د مناقب شيخ رحمکار په نوم فارسي کښې ليکلے چې اوس اوس يې د اسد الله شعور په سريزه سره د افغانستان د علومو اکېډمي په فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې يې د خپل مرشد حالات ليکلي- دا هم يو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه يې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې ياد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي يا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل يې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې ددغه کتابونو نومونه دارنګه دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ هـ د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دوئ د شاعرۍ متعلق پوهنې څېړنه د افغانستان ستر محقیقینو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته ئې اولیکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانهٔ شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په یک سره کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان باره کښې لیکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې د ادیب - عالم او متصوف په حېث

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلے دے
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې يې دیوان نهٔ
دے چاپ شوے د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ھ ش کښې په صفحه ۳ باندې ليکي.

فقیر جمیل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې
توتې وئیلې دي.

دې وینا نه پس يې د فقیر بابا رحمان خان، هغه منظومې توتې لیکلې دي چې هغه به دې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس واخلو.

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ یو روحاني
شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې يې لیکنې کړې دي.

دې درنې هستۍ باره کښې ګوان ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۷۱۱ ليکي.

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفی مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت.
.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسی نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس چې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې نمونې د سيمې د اکوړي ګران محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خانؒ بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګښې خوبه شته فکر چې ژور او الفاظ چې خوږه دي.

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټپې هر لفظ چې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې يکلي ټوټې چې د بيلې بيلې واقعې سره ويلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره يکم نو بيا به دا يکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لړ غوندې د واقعې تعارف به يکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات چې ژوندي ساتلي او د غه شان نامتو چې هم لکه صديق باباؒ ظفر باباؒ محمد ابراهيمؒ بابا وغيره په دغه ميدان کښې د خپل ټوټه نامتو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلي دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړې د اجل سورو لستاړې
بنا ئسته به چونې زلمې شو تورې خاورې
برې پرتې دي د لحد خاورې تودا ړې
جماعت څخه تېرېږې مخ ترې پټ کړې
و حجرې وته ته یون کړې د حراړې
درسته ورځ لکه سپک ناست ئې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه خرناړې
یو ذره د لا الله ویره نه شي
نه پوهېږم چې راجېوت ئې که کمارې
چې نېکي د ر څخه نشته بد څو مه کړه
را شه مه تو که په څېله بڅره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي نوی نه یو در ځمخه نیشته
وچ لاشدهٔ سره سپن چې سپېره اهارې
سم له لاسه کارهن کوړ دپر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے کهٔ ځان ژاړې

دویم غزل

خراب زړهٔ چې مې بیمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګې دیدار لور وتنه نیولې
تش دیدن ئې په باربار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پروت ګودن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
شام و شنګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستاله غمه چې یو دم په قلندرنهٔ ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چرې لېدلے
تازه ګل چې په شمار وو هغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نور و سته سلام که
چې غلام او خدمت ګار وو هغه نهٔ دے

دریم غزل

و ببنتهٔ سپین سترګې تارېکې چینګې دارې
تهٔ لا ګوځې خپل پردي په خبس نغارې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا منه غوارې
ته د کالو خرڅې نن له خدا یا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي خو هم : د موبې یې په زور کړارې
ستا په سربا ندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځنې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان لهٔ یادېږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په نوم نو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي ديوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي وراره کېږي دَ غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په دې و پښلے شو چې هغوي به خامخا صوفيانه کلام ليکلے او و پښلے وي هر کله چې د دغه نزدو شاعرانو سره دا نوم را غلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا ورور دے بل څوک نهٔ شي کېدے -

وس را ځو هغه منظومو ته ټو طرف ته چې دوي په بيلو بيلو موقعو وئيلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت يې د ډېره غمه چغه کړه -

پـه بوی دي ټول عالم خوشبوي شو
اميل چنـدنـه پـه تاپـو پوټـل ګـردونه

دې شعر پـه باره کښې پـه تـذکره شيخ رحمکار د سيّد سباح الـدّين کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (اسکيم ۲ فيصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه يک ده -

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د يوسفزو سردار او لوې ولي الله اخون ځالاک بابا د خيل ښنکو ځخه د دوماکا فردوسره جنګ وو نوپـه دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي پـه خدمت کښې د امـداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقير بابا د مستۍ او جذب پـه حالت کښې ورتـه پـه دې منظومو الفاظ کښې اوو ئـيـل -

پـه دې خوړ کښې سـره او سـپـين انبار انبار دي
فقير نـهٔ اخلي او نـهٔ يې ځـهٔ پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نـهٔ وي دی دے نـهٔ وي

دا مشهوره واقعه يا کرامت چې قاضي مير احمد شاه رضواني پـه تحفة الاولياء او پـه مناقب فقير جميل بېګ کښې شمش الـدّين کاکاخېل راخستې ده وائي چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقير بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنګاړو غرو نه وو چې د هغې سره لوې ځوړونه وچ پراته وو۔

یو ورځ فقیر بابا ؒ خپلو زامنو د لنډي اخوند احمد صیب چې ډېر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت د پاره بوتلو چې زمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب و مستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخوند صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو ورته ئې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې داسې وائي ۔

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تر دده ٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره زړهٔ بد او ورانو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدونکے دو دخوشحال بابا ازخبیے وو زامنو ته يې خپله
ګرانه ښکاره کړه نو وا يُ چې جلال خان او جمال خان ورته امداد
ورکړو او ورته يې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روګنې
ورکړي به موږ و قتلان خان چې د دوي رود وو دهغوي دَ
امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا دمستۍ او
جوش نه دا سې اووئېل -

اس دې وي په لس دې وي
مهران کهٔ نهٔ وي نهٔ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کهٔ نهٔ وی نهٔ دې وي

اودغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د
فقير بابا په دُعا رنګ ده او دجمال خان او جلال د اولاده نوڅ
شوه ترقي يې اوکړه
وا يُ چې يو ورځ دمغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر
ظلم کړے وو تولو علاقه يې لوټلې وه دهزارې نه خلق دَ
قافلې په شکل کښې راتلل چې ده بنديوان کړل او ټول مال حال
يې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا ا سنګولا را غلل
چې د صوبېدار نه زموږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه
وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښتې کښې سوره و نو دا
اشعار يې اووئېل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

څوک به د روهي خدای د پاره
فقیر د روهي خدای د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له څهار یاره

او هر کله چې ښېړې ته سور شو نو داسې وايي۔

ښېړه به څه د خدای په حکم
څه به ظالم څه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدای يې وي مل چې بنديوانان آزادوينه

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رېږدل او ننګېدل او تې بوتې يې شروع کړې تول مال حال او خلق يې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مريدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مريدان به ورپسې وو او دا اشعار به يې ويل۔

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وايي چې يو وخت داسې راغلو چې باران نه ښه شول فصلونه او وچېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګولا راغلل چې خدای پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پر پوښتلي کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوک ړه کښه نه وي نه وي
تنګارو بانديې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان ډېلي ارمان دے
ورپسے ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم يو روايت دے چې هرکله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد حبيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وو.

موسته چنښې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې ځنګه وي لکه چرچنښې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنښې برچه دې خوب نه راکوينه

هر کله چې د لوې خداے پاک په عشق کښې به تر لوې لاړو فنا في الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېشلو -

هغه موزيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سرومال ټول عاشقان دا وُکا
دا موذي تش لاس ئي کوي چې مېښ يمه

دا وه د دغه لوي ولي الله - صوفي - عالم د شاعري متعلق خبرې نه چې د لته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رودچې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت به په جذب و مستئ کښې وو خوخپل خاندانې روايات يې چرې هم هېر کړي نه دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوې الله دې او کړي چې ددهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه ربنا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پېدا ئښت کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دابجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خدیو
به "جُز ق" امروز عالم " غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ ھ جوړېږي ځني محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۲ھ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنګارو کښې چې د جهانګیرې او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمس الدین میاں مناقب فقیرجمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۵۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز

۹- هېواد مل ز لمے فرهنگ زبان و ادبيات پښتو د افغانستان
د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک اکتوبر
۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څیړنې - لټون - چاڼول د څۀ څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې ښکاره ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم و ادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نورې زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځائګه وي او که ادبي که تاریخي ځائګه وي او که جغرافیائي ځائګه تحقیق په هره ځائګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د برکسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړ کېږي کار دے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې
مېدان کښې د تحقیق اسونه سترې شي تحقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره ددې به حوصله نه بائلي خپل
مرام ته به ځان رسوي ددې مثال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو وېره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دا يو ډېر خوندناک او دلچسپ علم دے
ترڅو سړے چې څه هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته بې ختمي نه دے وئیلے او نه تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي . د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې مونږ په يو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زماني تاکل
د هغه د ديک او د هغه د شاعري په اندازبياني ژور نظر اچول او بيا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د غه شان د هغه شخصيت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغيره د هغه د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د ليکنو
او کلامونو په رڼا کښې به يې رايې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د غه مواد
پېدا نه شي نو بيا به د چاپېريال نه حالات معلومات حاصول وي که په هغه
نور چا په روستو زمانه کښې څه ليکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رايې قائمول وي . په تحقیق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې ډېرې کتابونه ليکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو دلته چي کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت د ے د تحقیق دپاره به د پروبیني هغه ماخذ دراڅع - مصادر تلاش کول ي او جمع کول ي چي د کوم په بنیاد چي به محقیق خپله راڅي پیش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چي کوم دراڅع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې د پېرزیات په دې میدان کښې اهمیت او ضرورت د ے و لې چي بغیر د دې نه تحقیق نه شي کېدے د دې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چي د عمارت بنیاد د پاره کاڼے خښته - او نور لوازمات نه وي تیار نو عمارت نه شي جوړېد ے د غه شان د تحقیق دپاره ماخذونه او دراڅع د کانړي او خښتې کار ورکوي -

د ماخذونه دراڅع په دوه قسمه څخه دي چي یو ته بنیادي یا ابتدائي دراڅع - ماخذات - مصادر ویلے شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا دراڅع ویلے شي - چي په انګرېزۍ کښې ورته دا رنګه تکي استعمالیږي -

۱- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار دي چي لوستونکي ته اسانه شي -

۱- بنیادي ماخذ یا دراڅع :-

محقیق چي هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي ماخذ گڼلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کوونکي یا لیکونکي په خپله لیدلي او پېښ لي وي یعنې په بنیادي ذرائعو کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه شي د " بې - یونس د بیټس " په وېنا سره مؤرخینو بنیادي ماخذ یا مصادر په دوؤ قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې ریکارډونه مرکې او نورې متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نورې معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ مثال گران او محترم محقیق - نقاد - شاعر - ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے ـ د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ – ۴۹۳ لیکي ـ

"سید بلاقي په ۱۰۵۰ھ/۱۶۲۷ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو ستر کو لیدلې ده چې حواله دا يې ورکوي ـ

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے ـ

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو ـ

۲ ـ ثانوي ماخذونه :-

کله چرې یو لیکوونکے یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوونکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت ګڼلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یا نې قیمي سرکاري اطلاعات ـ ذاتي بیانونه ـ تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې ډول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

„ دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تذکرو کښې هم یادونه کړې او مفتي ولی الله وییلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري “

په دې اقتباس کښې دا ظاهر بږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نهٔ دے ویدلے بلکه د مفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس لیکل دا د دوه ثانوي ماخذ مثال دے چې محققین د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې تري ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو ډېر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- همایون محمد همایون - د تحقیق فن ادراه فکرو ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ریجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پریس لاهور ۱۹۹۴ء

۵- کاشمیری تبسم ډاکټر " ادبی تحقیق کے اصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متیؒ مناجات د بېټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اثار چې په نظم سره دي او ښکاره دي د غه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلے شي د دې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موې نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځایېدے

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او دغه تخلیقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډیر لوے مقام دے ددې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډیر ګران او ډیر سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه په منځ څهٔ دا رنګه کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قید نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق ارواښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتینې مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء ص۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر دپاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې دوښلو - لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیغه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړی په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بیانولی شي نثر دی

د ځو وو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې
تعریفونه او س ګورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر
متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوم کښې نومې کتاب تالیف د ستر
محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علوموا کېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي: چې نثر هر څو مره ساده او دلکش
وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي: فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ
لري نثر دی -

۳- موسیو دوزوان وائي:- د انسان په ژبه یا قلم
کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دی -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دی چې د قافیې
او د وزن یا بحر د قید نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه
ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دی (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د يو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو يو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه يا وېنا وېلے شي په دې کښې تقريرونه - بيانونه - وېناګانې چې عالمان او پوهان يې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په يکلو کښې کم او په وېلو کښې زيات وي -

۳- تحريري نثر هم د نثر يو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د ليک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحرير يا ليکلو کښې چې کومه وېنا راځي دا تحريري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاريخي - مذهبي - اخلاقي - سياسي - تحقيقي - اجتماعي ادبي وغيره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

يو ته ساده سليس نثر وايي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دوېم قسم نثر ته ادب لطيف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافيه دار او مسجّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې ليکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه ليکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې راغلے. په پښتو ژبه نظم د اميرکروړ (۱۳۹هـ) نه راوُشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق او د استاد عبدالحی حبيبي موندلے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تاليف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حېثيت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷م) نه راوُشا شوې ده او دهٔ د عربۍ د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه يو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او ليکلو معنائې ده "د ريګستاني نسيم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د "لرغوني پښتانهٔ" چې د شيخ کټه" تاليف دے نه روايت راخستے دے نو دا موږ په يقين سره نهٔ شو وئيلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپه لے نهٔ دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ خواوشا کښې تیر شوے دے . د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې اوسید و ځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر وړومبے کتاب
دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني . شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل ، شیخ بختیار
غوندې د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فرید الدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د عغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے څو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر وړومبے کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده وه په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لومړے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز . تودیال پیر روښان
عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ټر پکټر ارواښاد
مولانا عبد القادر ته حاصل دے چې د جرمنې د کتابتون نه ئې مائکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو د دې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوے او د نثر وړومبے کتاب خیر البیان دے د دې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درويزه مخزن الاسلام وليکلو داکتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې
ليکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر يولسمې صدۍ پورې دور دو
ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کريمداد د
اخوند درويزه زوے - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله يار - اخوند
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اوليکل نه يواځې بايزيد روښان
د پښتو نثر ړومبے کتاب اوليکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل دغه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر
کښې ليکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سليس او په نوې انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب السير د
افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاريخ مرصع - علم خانه دانش
د ساده نثر ابتدائي خوشنا ګې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر ميدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوشنا ګې لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د
ميدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدين افغان، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمريالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي سيد احمد شاه رضواني، منشي احمد جان، سيد راحت زاخيلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نور پېښوري پوهان عالمان تر او سه پورې د پښتو نثر ته بشکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پکار دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات تکل او کړے شي

کتابونه:

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ ه

۲- رهبنتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نثر خواني رتن کوټي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ ه ش -

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ ه ش -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library